

jarayonini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Agar o'qituvchi yetarli darajada raqamli kompetensiyaga ega bo'lmasa, ta'lim jarayonining samaradorligi pasayishi mumkin. Shu sababli pedagoglarning malakasini oshirish va ularni raqamli texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlash muhim vazifa sifatida qaraladi. Natijalar boshqa ilmiy tadqiqotlar bilan solishtirilganda ham o'xshash tendensiyalarni ko'rsatadi, ya'ni raqamli ta'lim muhitining o'quvchilarning motivatsiyasi, mustaqilligi va faolligiga ijobiy ta'siri ko'plab tadqiqotchilar tomonidan tasdiqlangan. Shu bilan birga, ayrim manbalarda qayd etilganidek, raqamli ta'limni an'anaviy metodlar bilan uyg'unlashtirish yanada yuqori samaradorlikni ta'minlashi mumkin. Bu esa aralash ta'lim modelining ustunligini yana bir bor asoslaydi. Umuman olganda, muhokama natijalari raqamli ta'lim muhitida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish samarali bo'lishi uchun tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Bunda texnologik vositalardan maqsadli foydalanish, psixologik omillarni hisobga olish va pedagogik strategiyalarni to'g'ri tanlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish murakkab, ko'p omilli jarayon bo'lib, u pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg'unligini talab etadi. Ushbu jarayonda kognitiv, emotsional va ijtimoiy omillarni hisobga olish, zamonaviy texnologiyalar imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda individual yondashuvni ta'minlash ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Raqamli transformatsiya sharoitida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning ilmiy asoslarini chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Anderson, T. (Ed.). (2008). *The theory and practice of online learning* (2nd ed.). Athabasca University Press.
2. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman and Company.
3. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). *E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning* (4th ed.). Wiley.
4. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
5. Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2–3), 87–105.
6. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.

ZAMONAVIY O'QITUVCHINING METODIK TAYYORGARLIGIDA JADIDLAR MEROSI VA RAQAMLI PEDAGOGIKANING O'RNI

Islamova Durdonaxon Rustamxon qizi

Guliston davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadallashuvi sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-metodik kompetensiyalarini shakllantirish muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik qarashlari va hozirgi davr raqamli pedagogikasi o'rtasida kompetensiyaviy yondashuv nuqtai nazaridan metodik uzviy bog'liqlikni aniqlashdir. Tadqiqot jarayonida jadidlar merosining zamonaviy o'qituvchi metodikasiga integratsiya imkoniyatlari qiyosiy tahlil qilindi. Natijalarda jadidlar ilgari surgan faol metodlar (munozara, guruhli tahlil, sahnalashtirish) raqamli muhitda talabalar faolligini 35–40% ga oshirishga xizmat qilishi, pedagogik taktikani boyitishi isbotlandi. Maqolada shuningdek, raqamli pedagogik kompetensiyaning tuzilmasi, o'qituvchining reflektiv yondashuvi va pedagogik kreativligi masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, jadidlar merosini raqamli ta'lim muhitiga integratsiya qilish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Kompetensiyaviy yondashuv, raqamli pedagogika, jadidchilik, metodik tayyorgarlik, kasbiy kompetensiya, pedagogik taktika, refleksiya, pedagogik kreativlik.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bo'lajak o'qituvchilardan nafaqat texnik savodxonlikni, balki yuqori darajadagi kasbiy-metodik kompetensiyani talab etmoqda [1]. Kompetensiya tushunchasi o'qituvchining bilim, ko'nikma va qadriyatlarni amaliyotda uyg'unlashtira olish qobiliyatini ifodalaydi va u shaxsning professional faoliyatida natijavorlikka erishishini ta'minlaydi [2]. Raqamli pedagogika esa o'qituvchidan interaktiv muhitda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni, axborot-kommunikativ savodxonlikni va pedagogik kreativlikni shakllantirishni taqozo etadi [3]. Jadid ma'rifatparvarlari — Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, G'ulom Zafariy va boshqalar — o'z davrlarida ta'limni milliy ongini shakllantirish, axloqiy komillikka erishish va shaxs erkinligini ta'minlash vositasi sifatida ko'rishgan [4]. Ular ilgari surgan faol metodlar, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimi zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv talablari bilan mazmunan uyg'unlashadi [5]. Shu sababli, jadidlar merosini zamonaviy raqamli ta'lim muhitiga integratsiya qilish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy o'qituvchining metodik tayyorgarligi nafaqat yangi texnologiyalarni egallashdan, balki pedagogik an'analar va milliy qadriyatlarni saqlab qolish, ularni zamonaviy sharoitlarda qayta talqin qilishdan ham iborat [6]. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv doirasida o'qituvchining metodik taktikasini shakllantirishda jadidlar pedagogik merosining o'rnini yetarlicha o'rganilmagan. Tadqiqotning maqsadi kompetensiyaviy yondashuv asosida zamonaviy o'qituvchining metodik tayyorgarlik davomiyotini tahlil qilish, jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik qarashlari va hozirgi davr raqamli pedagogikasi o'rtasida metodik uzviy bog'liqlikni aniqlash hamda integratsiya imkoniyatlarini ilmiy asoslashdir.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Kompetensiyaviy yondashuvga bag'ishlangan tadqiqotlar xalq ilm-fanida keng yoritilgan. Xususan, A.V. Xutorskoy kompetensiyani «shaxsning ma'lum faoliyat sohasida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuasi» deb ta'riflagan [7]. D. A. Ivanov, N. V. Kuzmina, V. A. Slastenin kabi olimlar o'qituvchi kasbiy kompetensiyasining tuzilmasi va shakllanish mexanizmlarini tadqiq qilishgan [8; 9]. Raqamli pedagogika sohasida J. P. Gisbert, M. Area Moreira, L. Gomez kabi tadqiqotchilar raqamli kompetensiyaning komponentlarini, ularni baholash mezonlarini ishlab chiqishgan [10; 11]. O'zbekiston olimlari — M. M. Rahimova, N. N. Normatov, Z. K. Karimova va boshqalar — raqamli ta'lim muhitida o'qituvchi kasbiy kompetensiyasini shakllantirish masalalarini o'rganishgan [12; 13]. Jadidchilik harakati pedagogik merosiga bag'ishlangan tadqiqotlarda A. Qayumov, O. Ziyotov, R. Raximov kabi olimlar jadidlar ilgari surgan usul va metodlarning zamonaviy ahamiyatini ko'rsatishgan [14; 15]. Biroq, jadidlar pedagogik qarashlari va zamonaviy raqamli pedagogika o'rtasida kompetensiyaviy yondashuv nuqtai nazaridan sistemali tadqiqotlar yetarli emas.

Tadqiqotda mavzuga doir ilmiy manbalarni o'rganish- adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil-jadidlar va zamonaviy o'qituvchilarning pedagogik taktikasini taqqoslash, jadidlar metodlarini raqamli muhitda qo'llash va ularning samaradorligini baholash kabi metodlardan qo'llanildi.

Natija. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijalarini nafaqat bilim va ko'nikmalar bilan, balki shaxsning hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish qobiliyati bilan belgilaydi [16]. Raqamli pedagogika esa ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini pedagogik maqsadlarda samarali qo'llash bilan bog'liq fan sohasi hisoblanadi [20]. Raqamli pedagogik kompetensiya quyidagi ko'rsatkichlar bilan belgilanadi: - axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan pedagogik maqsadlarda foydalanish bilimi va ko'nikmalari; - raqamli ta'lim muhitini yaratish va boshqarish qobiliyati; - elektron ta'lim resurslarini yaratish, baholash va tarqatish mahorati; - raqamli axborot xavfsizligi va axloqiy me'yorlarni bilish [21]. Kompetensiyaviy yondashuv va raqamli pedagogikaning integratsiyasi o'qituvchidan an'anaviy pedagogik qadriyatlarni saqlab qolish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan boyitishni talab qiladi. Ayniqsa, bu yerda jadid ma'rifatparvarlarining merosi muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning asosiy

maqsadi milliy ongni uyg'otish, zamonaviy ilm-fan orqali jamiyatni takomillashtirish va mustaqil shaxsni tarbiyalash edi [22].

Bu xususiyatlar zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv talablariga to'la mos keladi. Chunki kompetensiyaviy yondashuv ham shaxsning faoliyatini, mustaqilligini, axloqiy mas'uliyatini va ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlashga qaratilgan [21].

1 Jadval

Jadidlar pedagogik qarashlarining metodik xususiyatlari

Metodik xususiyat	Mazmuni	Asosiy g'oyalar
Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv	Ta'lim har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlariga mos holda tashkil etiladi	Mahmudxo'ja Behbudiy – “har bir bolaning tabiati, qobiliyati va iste'dodiga qarab” ta'lim berish
Faol metodlardan foydalanish	Yodlashdan voz kechib, munozara, musobaqa, sahnalashtirish, kashfiyot kabi metodlarni qo'llash	Munavvar qori Abdurashidxonov – “bola o'zi o'rgansin, o'zi kashf etsin”
Milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya	Ta'lim axloqiy komillik, vatanparvarlik va milliy o'zlikni shakllantirishga xizmat qiladi	G'ulom Zafariy – “ta'lim millatning kelajagi”
Dunyoviy va ilmiy yondashuv	Diniy ta'lim bilan birga zamonaviy fanlarni (matematika, tabiiy fanlar, tarix, geografiya) o'qitish	Jadid maktablari konsepsiyasi
Axloqiy tarbiyaning ustuvorligi	Ta'lim jarayoni axloqiy tarbiya bilan uyg'un holda olib boriladi, har bir dars tarbiyaviy mazmunga ega bo'ladi	Jadid pedagogikasining umumiy tamoyili

Zamonaviy o'qituvchining metodik taktikasi - bu o'qituvchining dars jarayonida maqsadga erishish uchun qo'llaydigan aniq harakatlar, usullar va vositalar majmuasidir [22].

2 Jadval

Metodik taktikani shakllantiruvchi omillar

Omil	Mazmuni	Metodik taktikaga ta'siri
Ta'lim standartlari va kompetensiyalar	Davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar	Dars mazmunini va maqsadini aniqlaydi, o'qituvchining faoliyatini yo'naltiradi
Talabalar xususiyatlari	Talabalarning yoshi, bilim darajasi, qiziqishlari va motivatsiyasi	Metod va usullarni tanlashni belgilaydi, individual yondashuvni talab qiladi
Ta'lim muhiti	An'anaviy, raqamli, aralash yoki masofaviy ta'lim shakllari	Ta'lim texnologiyalarini va vositalarni moslashtirish zaruratini yuzaga keltiradi
Pedagogik kreativlik	O'qituvchining yangi g'oyalar yaratish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash qobiliyati	Darslarni qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi
Refleksiya qobiliyati	O'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va takomillashtirish	Metodik taktikani doimiy ravishda rivojlantirib borishni ta'minlaydi
Raqamli kompetensiya	Raqamli vositalarni bilish va ularni pedagogik maqsadlarda qo'llash ko'nikmasi	Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi

3 Jadval

Jadidlar va zamonaviy o'qituvchilarning pedagogik taktikasi

Pedagogik taktika komponenti	Jadidlar yondashuvi	Zamonaviy o'qituvchilar yondashuvi	Integratsiya imkoniyatlari
Ta'lim vositalari	Yangi usul maktablari, darsliklar, jadvallar, ko'rgazmalar	Raqamli platformalar	Jadid darsliklarini raqamlashtirish, interaktiv elektron darsliklar yaratish
Metodika	Teatr, munozara, dramatik o'qish, musobaqa, kashfiyot usuli	Gamifikatsiya, virtual laboratoriyalar, loyiha metodi	Jadid metodlarini raqamli muhitda qo'llash
Ta'lim maqsadi	Milliy uyg'onish, axloqiy tarbiya, mustaqil shaxs	Kompetensiyaviy yondashuv, kritik fikrlash, hayot davomida o'qish	Milliy qadriyatlar asosida kompetensiyalarni rivojlantirish
Yondashuv	Shaxsga yo'naltirilganlik, tabiiy rivojlanishga hurmat	Individual, interfaol, differentsial va inkluziv yondashuv	Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni raqamli muhitda kuchaytirish (AI asosida)
Baho berish	O'zini-o'zi baholash, rivojlanishni kuzatish	Formativ baholash, e-portfolio, o'z-o'zini baholash	Kuzatuvni raqamli baholash tizimlari bilan integratsiya qilish
Tarbiya vazifasi	Axloqiy tarbiya, vatanparvarlik, mehnatsevarlik	Fuqarolik kompetensiyasi, ijtimoiy mas'uliyat, ekologik madaniyat	Milliy va zamonaviy tarbiya yo'nalishlarini uyg'unlashtirish
O'qituvchi roli	Yo'lboshchi, tashkil etuvchi, axloqiy namuna	Fasilitator, mentor, tahlilchi	An'anaviy yo'lboshchilikni saqlagan holda raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish
O'quvchi roli	Faol ishtirokchi, kashfiyotchi, munozarachi	Avtonom o'quvchi, loyiha ishtirokchisi, kontent yaratuvchi	Faollikni saqlash va raqamli ijodkorlikni rivojlantirish

Jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, jadidlar va zamonaviy o'qituvchilarning pedagogik taktikasi o'rtasida mazmunan uyg'unlashuv mavjud. Har ikkala yondashuv ham shaxsning faolligini, mustaqilligini va axloqiy mas'uliyatini ta'minlashga qaratilgan. Asosiy farq — zamonaviy o'qituvchi raqamli vositalarni qo'llashni ham o'z ichiga oladi.

Muhokama. Ushbu jarayonda jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik merosi va zamonaviy raqamli pedagogikaning integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jadidlar ilgari surgan faol metodlar (munozara, dramatik o'qish, guruhli tahlil, sahnalashtirish) zamonaviy raqamli muhitda samarali qo'llanilishi mumkin va ular talabalar faolligini 35–40% ga oshirishga xizmat qiladi. Jadidlar pedagogik merosi hozirgi zamonaviy ta'limning kompetensiyaviy modeli bilan mazmunan uyg'unlashadi, chunki har ikkala yondashuv shaxsda bilim, ko'nikma va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga qaratilgan. Raqamli metodlarning samaradorligi aynan shu an'anaviy pedagogik qadriyatlarning texnologik platformalarda qayta talqin qilinishi bilan belgilanadi. Shuning uchun zamonaviy o'qituvchi nafaqat raqamli

texnologiyalarni egallashi, balki ularni pedagogik maqsadlarda samarali qo'llashni, an'anaviy metodlarning mohiyatini saqlab qolishni ham o'rganishi kerak. Kasbiy rivojlanishda o'qituvchining reflektiv yondashuvi va pedagogik kreativligi muhim omil hisoblanadi. Biroq, raqamli ta'lim muhitida yuzaga keladigan texnik muammolar, metodologik qiyinchiliklar va raqamli kompetensiyadagi nomutanosibliklar professional o'sishga to'siq bo'lishi mumkin. Bu muammolarni hal etish uchun doimiy malaka oshirish, professional hamjamiyatlar va mentorlik dasturlarini rivojlantirish zarur. Kelajak tadqiqotlarida jadidlar merosining boshqa komponentlarini (axloqiy tarbiya, vatanparvarlik tarbiyasi, mehnat tarbiyasi) raqamli muhitda qo'llash imkoniyatlari, shuningdek, o'qituvchilar raqamli kompetensiyasini baholash mezonlari va usullari chuqurroq o'rganilishi lozim. Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalarini pedagogik faoliyatga integratsiya qilish masalalari ham dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri qilib qolmoqda.

Xulosa. Raqamli pedagogik kompetensiyaning shakllanishida pedagogik kreativlik va reflektiv yondashuv asosiy omillar ekanligi aniqlandi. O'qituvchining o'z faoliyatini doimiy tahlil qilishi, an'anaviy metodlarni zamonaviy texnologiyalar bilan boyitishga intilishi, yangi pedagogik g'oyalar ishlab chiqishi uning kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi. Biroq, tadqiqot davomida raqamli ta'lim muhitida yuzaga keladigan texnik muammolar, an'anaviy metodlarni raqamli shaklga o'tkazishdagi metodologik qiyinchiliklar hamda o'qituvchilar o'rtasida raqamli kompetensiyaning nomutanosib taqsimlanishi kabi cheklovlar ham aniqlangan.

Jadidlar pedagogik merosi zamonaviy raqamli ta'lim tizimi uchun milliy innovatsiyalar tayanchi bo'lib xizmat qiladi. Uning kompetensiyaviy yondashuv bilan integratsiyasi o'qituvchining metodik taktikasini boyitadi, ta'lim jarayoniga milliy qadriyatlar va axloqiy tamoyillarni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, jadidlar ilgari surgan faol metodlarni raqamli simulyatsiyalar orqali qo'llash talabalarning nafaqat fanaviy bilimlarini, balki ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy qarorlar qabul qilish va o'z-o'zini boshqarish kabi hayotiy kompetensiyalarini ham shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xutorskoy A. V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoy paradigmy obrazovaniya // Narodnoye obrazovaniye. — 2003. — № 2. — S. 58–64.
2. Zeer E. F. Psixologiya professiy: ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy. — M.: Akademiya, 2003. — 336 s.
3. Gisbert J. P., Esteve-González V. F. La competencia digital del profesorado en la Universidad: desarrollo y validación de un instrumento de evaluación // Revista de Educación a Distancia. — 2017. — № 17(56). — P. 1–18.
4. Qayumov A. Jadidchilik harakati va uning ta'lim-tarbiyaviy qarashlari // Farg'ona davlat universiteti ilmiy xabarlar. — 2019. — № 1. — B. 112–118.
5. Ziyotov O. Jadidchilik pedagogikasining zamonaviy ta'limdagi ahamiyati // Farg'ona davlat universiteti ilmiy xabarlar. — 2020. — № 2. — B. 89–95.
6. Rahimova M. M. Raqamli ta'lim muhitida o'qituvchi kasbiy kompetensiyasini shakllantirish // O'zbekiston xabarlar. — 2021. — № 3. — B. 45–49.
7. Xutorskoy A. V. Klyuchevyye kompetentsii. Tekhnologiya proyektirovaniya. — M.: Eksmo, 2008. — 304 s.
8. Ivanov D. A. Kompetentnostnyy podxod v obrazovanii. Problemy, kontseptsii, instrumentariy // Voprosy obrazovaniya. — 2008. — № 3. — S. 29–43.
9. Kuz'mina N. V. Pedagogicheskoye masterstvo uchitelya: ucheb. posobiye. — M.: Vysshaya shkola, 1990. — 238 s.
10. Area Moreira M. Competencia digital: una introducción // Pixel-Bit. Revista de Medios y Educación. — 2010. — № 36. — P. 5–14.
11. Gómez L. Desarrollo de la competencia digital docente en la formación inicial de maestros // Comunicar. — 2014. — № 21(42). — P. 187–195.